

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Кара-Чыраанская средняя общеобразовательная школа
Сут-Хольского кожууна Республики Тыва

Рассмотрено
Руководитель ШМО учителей
/К.К.Монгуш/
« 31 » августа 2023 г

Согласовано
ЗД по УВР
/Кара-оол Р.Ю./
« 31 » августа 2023 г

Утверждено
Приказом директора школы
От Огнар О.Б/
от « 31 » августа 2023 г № 88

Рабочая программа
по родному языку
для 4 класса
на 2023-2024 учебный год

Учитель: Ховалыг С.Н.

4 –ку класска тыва дылдын ажылчын программазы.

Тайылбыр бижик

Тыва дылдың ажылчын программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага Тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр 1-4 класстарга А.К.Ойдан-оолдуң, Э. Д. Ондарның, Н. Ч. Дамбанын 2008 чылда тургусканы программага даянып тургускан. 4-ку класска тыва дылды А.К. Ойдан-оолдун, А.М. Белек-Байырнын ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному-биле планнаттынган.

Программаны кылырынга даянган доктаал-саавыырлар

- Программа дараазында доктаал-саавыырларга даянып кылдынган:
- п.3 ст.14 Федерального закона “Об образовании в Российской Федерации” от 29.12.2012г. №273-ФЗ;
- п.11 ст. 3 Федерального закона от 1 июня 2005г. №53-ФЗ “О государственном языке Российской Федерации” (с изм. от 5 мая 2014 г, № 101-ФЗ).
- ст.9 гл. 2 Федерального закона Российской Федерации от 25.10.1991 №1807-1 “О языках народов Российской Федерации”;
- ст.2 Закона Республики Тыва от 31 декабря 2003 года № 462 ВХ-1 “О языках Республики Тыва” (с изм. От 10.07.2009г №1511 ВХ- 2);
- Закон Республики Тыва от 21 июня 2014 г. №2562 ВХ-1 “Об образовании в Республике Тыва”;
- Постановление Правительства Республики Тыва от 30 октября 2013г. № 632 “Об утверждении государственной программы Республики Тыва “Развитие образования и науки на 2014-2025 годы” (с изм. на 14 декабря 2016 г. №524);
- приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 6 октября 2009 г. № 373 “Об утверждении и введении в действие федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования” (с изм. на 31.12.2015 г.);
- п.14 приказа Министерства образования и науки Российской Федерации от 30.08.13 г. №1015 “Об утверждении порядка организации осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам” начального общего, основного общего и среднего общего образования”.

1-4 класстарга төрөөн дыл үстүкү класстарга өөренир литература эртемнериниң белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Эге класстарга тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары:

1. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын, чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын сайзырадыр. Уругларны меделдиг шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредери.
2. Оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри.
3. Уругларны ном ажыглаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилелдиң амыдыралын хайгаараарынга үндөзилээш, өөреникчилерни материалистиг үзел – бодал-биле чепсеглээри.
4. Уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери:эки мөзү-шынарлыг, идепкейлиг, күш-ажылга ынак,хүлээнген херээнге харысалгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бөгөлөрни бот-миннип ажып эртери.

5. Өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыга өөреникчилерни таныштырары.

Тыва дылда 4кү класстың календарьлыг планы бүдүн өөрөдилге чылында 68 шакты, неделяда 2 шакты тургузуп турар.

Тыва дылдын програмазын тургузарда тургустунуп келген *бергедээшкиннер*.

Номда кичээлдернин кызыгаарлаттынмааны, «Методиктиг сумелер» чаа программа-биле дуушпейн турары, чаа негелделерге дугжуп турар электроннуг материалдар чогу бергедээшкиннерни тургузуп турар.

Ынчангаш башкы боду амгы уенин педагогтук чаа технологияларын ажылга идепкейлии-биле ажыглап турар бис. Ол дээрге: *оюннар ажыглап ооредир технология* эн дээштиг бооп турар; *ИКТ-технологияны* калбаа- -биле ажыглап турар бис. Бо технология оореникчилернин билиин ханыладыр ооренип алырынга улуг идигни бербишаан, уе-шакты камнап алырынга эки бооп турар. Хой янзы-буру карточкалар орнунга, экрандан оннуг чруктарлыг онаалгаларны кылырынга, оон харызын дораан тып аарынга, оореникчилерге солун бооп турар. *Группалыг болгаш эжеш ажылдаар технологияны* тыва дылга ажыглаары эптиг болуп турар. Кады ажылдаарынга уругларга хоглуг болгаш бодунга бузурээр дидим чорукка ооредип турар.

Хыналданын хевирлери болгаш методтары: группалыг, бот-тускайланыышкынныг, паралыг, аас-биле, бижимел-биле, практика кырында кылыры.

Башкынын болгаш оореникчинин ажыглаар литературазы, электроннуг херексел өөрөдилге планы дараазында номнар болгаш методиктиг сумелерни ажыглаарын сумелээн.

Оореникчилерге:

4 –ку класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирнин «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын оорөдилге болгаш эртем ыяамызы бадылап, 2010 чылда парладып ундурген.

Башкыларга:

1. 4-ку класстын тыва дыл программасы А.К. Ойдан-оол, Э.Д. Ондар, Н.Ч. Дамба
2. *Өөрөдиглиг план Э.Д.Ондарнын «Методиктиг сумелеринин» (Дорт чылдыг эге школанын 4-ку класынын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч)*
3. А.А.Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»
4. *4 –ку класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирнин «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын оорөдилге болгаш эртем ыяамызы бадылап, 2010 чылда парладып ундурген.*

Өөрөдилге планында «Тыва дыл» деп эртемниң тургузуу:

Катаптаашкын

Домак. Домактың чугула болгаш ийиги черге кижигүннери. Домакта сөстөрниң харылзаазы. Домактың сөөлүнге бижик демдектери. Сөзүглел. Сөзүглелдин янзылары (тоожушкун, чурумал, угаап бодаашкын).

Үннер болгаш үжүктөр. Слог. Ажык эвес үннерни дакпырлап бижири. Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.

Сөс тургузуу. Чогаадлыг, өскертилге кожумактары. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.

Домак

Домактың чугула болгаш ийиги черге кижигүннери (катаптаашкын). Ийи бөдүүн домактан тургустунган чагырышпаан нарын домак (ниити таныжылга). Эвилел чок болгаш *а, ынчалза-даа, болгаш, биле* деп эвилелдер-биле каттышкан чаңгыс аймак кижигүннерлиг домактар. Санаар үн аяны. Эвилелдер чок (санаар үн аяны-биле каттышкан) база *болгаш, а, ынчалза-даа, биле* деп эвилелдер-биле каттышкан чаңгыс аймак кижигүннерлиг домактарга бижик демдектери.

Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарны оларга бижик демдектерин салганын хайгаараары. Адалга дугайында ниити билиг.

Сөзүглел

Сөзүглел – харылзаалыг чугаа дугайында алган билиглерин түңнөп быжыглаары: темазы болгаш кол бодалы, сөзүглелдин кезектери, кезек бүрүзүндө домактарның утка талазы-биле харылзаазы, сөзүглелдин планы.

Сөзүглелдин янзылары: тоожушкун, чурумал, угаап бодаашкын (кол демдектери-биле таныжылга).

Чугаа кезектери

Чүве ады

Хөйүнүң санында чүве аттарының падежтерге өскерлири. Чүве адының хамаарылга хевири (ниити таныжылга). Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөрниң падежтерге өскерлири. Оларның шын бижилгези.

Хуу болгаш ниити чүве аттары (ниити таныжылга).

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чүве аттарын таарыштыр шилип билири.

Демдек ады

Укталбаан болгаш укталган демдек аттары.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттарын таарыштыр шилип алыры.

Демдек аттарын шын бижири. Дорт болгаш көжүргөн уткалыг демдек аттарын ажыглаары.

Сан ады

Сан ады, ооң утказы, айтырыглары. Түң болгаш дугаар сан аттары. Сан аттарын чүве аттары-биле кады ажыглаары. Түң болгаш дугаар сан аттарын чугаага ажыглап билири.

Ат орну

Ат орну, ооң утказы. Арынның ат оруннары болгаш оларның падежтерге өскерлири.

Ат оруннарын чугаага ажыглап билири.

Кылыг сөзү

Кылыг сөзүнүн эге хевириниң дугайында ниити билиг. Кылыг сөзүннүң арыннарга, үелерге болгаш саннарга өскерлири. Кылыг сөстөрүн шын бижири.

Кылыг сөзүнүң дужаал база даар хевирлерин практика кырынга ажыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг сөстөрүн шын бижири, ажыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг сөстөрүн шилип билири.

Бодалды илередирде эң-не тааржыр кылыг сөзүн шилири. Харылзаалыг чугаага кылыг сөстөрүниң чаңгыс аай ажыглаарын чайладыры.

Наречие

Наречие – өскерилбес чугаа кезээ. Утказы болгаш айтырыглары. Чугаага хереглели. Эң хереглеттингир үениң, туруштуң дээш өске-даа бөлүктөрнүң наречиелерин чугаага ажыглаары (кыжын, дүүн, удавас, өрү, кежилдир, ыткылаштыр дээш о.ө).

Харылзаалыг чугаа

Чугаа, ооң амыдыралыңа ужур-дузасы. Өөредилге материалыңа аас-биле харыы тургузарының онзагайлары.

Сөзүглел. Сөзүглелдиң темазы болгаш кол бодалы. Сөзүглелдиң тургузуу. Эдертигге, чогаадыгга план тургузары (коллективтиг болгаш хууда). Сөзүглел тургузуп тургаш, уран-чечен аргалар ажыглаары: эпитеттер, деңнелгелер, диригжидилгелер дээш о.ө. (хайгааралдар).

Коллективтии-биле азы хууда тургускан план ёзугаар сөзүглелдиң эдертии (долузу-биле, кызырган).

Чурук, диафильм ёзугаар азы көргөн кинофильминде чамдык таварылгалар дугайында тоожуушкун янзылыг чогаадыг.

Чурумал болгаш угаап боданышкын кезектерлиг (элементилерлиг) улуг эвес чечен чугаа (солун таварылга, экскурсия, хайгааралдар дугайында дээш о.ө.)

Ээлдек-эвилең болурунун дүрүмнери. Буруузун миннирде болгаш чөпшээрелге хереглээр сөстөр.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлүн катаптаары (6 шак)

Домак. Сөс. Сөстүң тургузуу. Кошкак ыткыр болгаш кошкак дүлей ажык эвес үннерни шын бижири. Чугаа кезектери.

Чараштыр бижилге

Үжүктөрнүң дүрзү-хевирин шын бижириңиң чаңчылдарын, сөстөргө, домактарга, улуг эвес сөзүглелдерге оларны каттыштырарының чогумчалыг аргаларын быжыглаары. Дүргөн темп-биле бижириңиң чаңчылдарын хевирлээр, холдарның бир дески ритмниг шимчээшкннерин быжыглаар мергежилгелер.

Үжүктөрнүң шын эвес бижириң чайладыр ажыл.

Өөреникчилер-биле хуузунда чорудар ажылдарның аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап тургаш, шын, тода, чараш хол үжүүн чедип алыры.

Шын бижилгезин сактып алыр сөстөр

Автомобиль, арттырар, атташ, библиотека, билет, вагон, вокзал, гараж, глобус, грипп, дуоуг, завод, инженер, инчеек, йод, календарь, килограмм, коллектив, командир, комбайн, космонавт, көвүдеттинер, көпеек, лампа, луноход, мага-бот, металл, медаль, миннир, номчутгунар, огурец, ортумак, оттулар, пароход, повар, портрет, республика, Россия, салют, телефон, трактор, тоттур, туттунар, уран-чүүл, ужур-дуза, уткуур, үен-даян, үлеттинер, үтгээр, флот, хавыяа, хайыракан, халат, хамааты, хаяа, хемчээттинер, хөртүк, чакпа, чанныр, ээрежир, чассыг, чаттылар, чаянныг, чижек, чурттаар, чурттакчы, чуртум, шофёр, экскурсия, электри, электростанция, юбка, яблоко, янзы-бүрү.

Янзы-буру материалдарны ажыглап, чыл дургузунда хыналда ажылдарны кылыры
Диктантылар – 5 Хыналда диктантылар – 3 Эдертиглер – 1 Чогаадыг – 2 Проект ажылы – 1 Дужуруп бижилге – 1

4-кү классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганының планнаттыгган түңнелдери.

Личностуг өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медресеп билири
- өөредилгениң чедишкенин болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культураның чоргааралы болур.
- Кижилерниң угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдың аңгы-аңгы хевирлерин сайзырадып билири.
- Чоннун аас-чугаазының аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонуургалы бедип, ону хандыр өөренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур

Өөреникчилерге хевирлеттинер билиглер:

- Төрээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарыга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг омур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дөзү кылдыр шилип алыры болур.

Метапредметтиг

Регулятивтиг өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларына хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Мергежилгелер бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжиниң орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл үезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунуң ажылын планнап билири;

Өөредиглиг

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- өөредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, сөзүглелдерни долдуруп билири;
- Дылда үннерни, жүкүктөрү, сөстүң кезектерин, домак кежигүннерин, бөдүүн домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деңнеп, бөлүктөп билири;
- План ёзугаар өөрөнгөн материалды бөлүктөп, түңнөп билири;
- Номчаан сөзүглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Сөстөрдө орфограммаларны тып билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданыышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг үнелеп билири;

Коммуникативтиг

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- Чугааны диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин, эжинин үзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар ужурлуг.
- Өөреникчилер аразында сүмелешип тургаш ниити түңнелди үндүрүптөри.
- Бодунуңүзел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чүүл бар болза, катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарының аразында хынажып база кошкак өөренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда өске кижилерниңүзел – бодалдарын база дыңнап, үнелеп билири;

- Уруглар боттарының аразында дузалажып тургаш бот-боттарының аразында хыналданы шын чорудуп билири;
 - Аас чугаага өөренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
 - Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;
- Тыва дылда чыл төнчүзүндө өөреникчилерниң билип алган турар уjurлуг билиглери өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:
- Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медереп билири.
 - өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
 - Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга өскертилге кожумактары;
 - Чугаа кезектери: чүве ады, демдек ады, кылыг сөзү, эдеринчилер;
 - Домак кежигүннери: чугула болгаш ийиги чергениң кежигүннери.
 - Коллективтии – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
 - Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;
 - өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир уjurлуг.
 - өөредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжиниңүзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар уjurлуг.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;
- Төрээн дылын камнап билир болгаш ооң сайзыраарынга бодуну үлүг-хуузун кириштирип турарын медереп билип, эстетиктиг омур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

Предметтиг

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- Шын бижилгезин өөренип алганы сөстерлиг 45-50 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири, аңаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры.

- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннери ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- Сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаар).
- Чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының санын, падежин, кылыг сөзүнүңүелерин) билири;
- Домакта сөстөрниң аразында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарар;
- Домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги чергениң кежигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- Коллективтии – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Өреникчилерниң өренип алыр аргалары

- Тыва дылда синоним, антоним сөстөрни деңнеп тургаш тып билири;
- Бердинген сөстүң долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунуң кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунуңүзел-бодалын долузу- биле бодунуң сөстөри-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта сөстөрни аразында харылзаазын тып, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар

өреникчилерниң өренип алган турар билиглери:

- План ёзугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медеделдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;

Өреникчилернин өренип алыр аргалары:

- Бодунуң чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш, бодунуң бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.

Тыва дылдың календарь-тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы		Онаалга	Шагы	Хүнү	
					план	факт
1	Катаптаашкын. Домак. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары. Харылзаалыг чугаа.		Катаптаар	1	05.09	
2	Фонетика. Уннер болгаш ужуктер.Слог.		Дужуруп бижилге	1	08.09	
3	Чуве адынын морфологтуг сайгарылгазы.		Падежтерге оскертир	1	12.09	
4	Ажык эвес уннернин ужуктерин дакпырлап бижири.		№ , тест	1	15.09	
5	Хыналда ажыл.		Падежтерни катаптаар	1	19.09	
6	Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер.		а/к онаалгалар	1	22.09	
7	Домак. А.17-24 Домактын чугула кежигуннери. Сос каттыжыышкыны.		Карточкалар- биле ажыл	1	26.09	
8	Созуглел Созуглелдин темазы. Кол бодалы.		, а/к онаалгалар	1	29.09	
9	Созуглелдин ады.		Карточка- биле ажыл	1	03.10	
10- 11	Созуглелдин планы. А. Домак. Бодуун Домак. Нарын Домак.		ч/а морф.сайгарылгазы	2	06.10 10.10	
12	Хыналда ажыл.		у/д ушта бижиир	2	13.10 17.10	
13- 14	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар. Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары.		№ Карточкалар	2	20.10 24.10	
15- 16	Дорт чугаа. Диалог.		Дорт чугаалыг домактар бижиир	2	27.10 07.11	
17	Адалга. А.		№ Адалгаларлыг домактар	1	10.11	
			бижиир			

18	Сос тургузуу. Кожумактар.		Сос тург сайгарылга	1	14.11	
19	Чогаадылга кожумактары.		№	1	17.11	
20	Оскертилге кожумактары.		№	1	21.11	
21	Дефистеп бижиир нарын состер.		Номчуур, д/б	1	24.11	
22	Сос тургузуу. Дазыл.		Тест, №	1	28.11	
23	Чуве ады. Чуве адынын утказы.		Сактып алып дурумну, №	1	01.12	
24	Чуве адынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.		Катаптаар №	1	05.12	
25	Адаарынын падежи.		№	1	08.12	
26	Хамаарыштыларынын падежи.		№	1	12.12	
27	Бээринин падежи.		№	1	15.12	
28	Чартык чылдын хыналда ажылы.(КМО)		ч/а падежтерге оскерлирин катаптаар	1	19.12	
29	Частырыглар-биле ажыл. Онаарынын падежи.		№	1	22.12	
30	Турарынын падежи а.		№	1	26.12	
31	Унеринин падежи.		№	1	29.12	
32	Углаарынын падежи.		ч/а падежтерге оскертир №	1	09.01	
33	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири.		Сактып алып, карточка	1	12.01	
34	Чуве адынын хамаарылга хевири.		№	1	16.01	
35	Орус дылдан улегерлеп алган состернин падежтерге оскерлири.		№	1	19.01	
36	Хыналда ажыл.		№	1	23.01	
37	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады. Демдек адынын утказы.		а/к онаалгалар	1	26.01	
38	Укталган болгаш укталбаан демдек аттары.		а/к онаалгалар	1	12.01	

39	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.		Уштап бижиир	1	30.01	
40	Диктант. Сан адынын утказы.		Онаалгаларлыг дужуруп бижилге	1	02.02	
41	Ат орну. Ат орнунун утказы.		№	1	06.02	
42	Арыннын ат оруннанынын падежтерге оскерлири. А.		№	1	09.02	
43	ООредиглиг эдертиг		Падежтерни катаптаар,	1	13.02	
44	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созу. Кылыг созунун утказы.		Домактын долу грамматиктиг сайгарылгазы	1	16.02	
45	Кылыг созунун уелерге,арыннарга, саннарга оскерлири.		Карточкалар-биле ажыл	1	20.02	
46	Кылыг созунун амгы уези.		№	1	22.02	
47	Кылыг созунун эрткен уези		№	1	27.02	
48	Кылыг созунун келир уези		№	1	01.03	
49	Хыналда ажыл.		А/к онаалгалар, карточка	1	05.03	
50	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созунун дужаал хевири.		№	1	07.03	
51	Кылыг созунун даар хевири.		№	1	12.03	
52	Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг. «Шынчы болурунда».		Катаптаар, а/к онаалгалар	1	15.03	
53	Кылыг созунун дугайында алган билиглерин быжыглаары. Морфологтуг сайгарылга.		Карточка, а/к онаалгалар ч/а морф.сайгарылгазы	1	19.03	
54	Сагындырыглыг диктант. «Куску чуртка». Кылыг созунге катаптаашкын.		Грамматиктиг сайгарылга,	1	22.03	
			№			
55	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созунге катаптаашкын.		№	1	02.04	
56	Наречие-4ш. Наречие дугайында билиг.		№	1	05.04	
57	Наречиеге быжыглаашкын.		Дурумну сактып алыр, а/к онаалгалар	1	09.04	

58	Хыналда диктант		Катаптаар	1	12,04	
59	Частырыглар-биле ажыл Чыл тончузунде катаптаашкын.		№ а/к онаалгалар, чугаа кезектерин катаптаар	1	16.04	
60	Домак.		№	1	19.04	
61	Домактын чугула болгаш ийиги черге кезигуннери.		№	1	23.04	
62	Сос. Состун туругзуу.		Сос тургузуунга сайгарылга	1	26.04	
63- 64	Кошкак ыткыр болгаш кошкак дулей ажык эвес уннерни шын бижири.		№ Онаалгаларлыг дужуруп бижилге	1	07.05	
65	Хыналда ажыл (КМО)		а/к онаалгалар	1	14.05	
66	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады.		№	1	17.05	
67	Кылыг созу.		№ а/к онаалгалар	1	21.05	
68	Ниити катаптаашкын		Ооренген темаларын катаптаар.	1	24.05	

Капсырылга

Тыва дылга өөреникчилерниң билиин үнелээринге негелделер:

Тыва дыл эртеминге өөреникчилерниң билиин бижимел ажылдарның дузазы-биле үнелээр: диктант, грамматиктиг онаалгалар, хыналда дүжүрүп бижилге, эдертиг, чогаадыг, тест ажыл.

База уругларның аас харызын үнелеп көөр.

Хыналда ажылдарның сөзүглелдери амгы үениң негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларның назы-харынга, өөрөнгөн темаларынга, амыдыралчы чижектерге дүүшкөк болуру албан. Хевирлерин башкы ыяап-ла уругларның билииниң, кадыкшылының, өөрөнгөн темаларының айы-биле таарыштыр шилип алыр.

Диктант орфография болгаш пунктуацияга уругларның алган билиин быжыглап хынаарыга херек.

Диктант харылзаалыг сөзүглелден тургустунар болгаш школаның, ук класстың өөредилге-кижизидилгелиг сорулгалары-биле утказы дүүшкен турар.

Диктантының бижиир үези ооң хемчээлинден хамааржыр. Сөстөрниң лексиктиг утказынга болгаш словарь сөстөрни шын бижип өөренип алганын хынаарыга словарьлыг диктантыны база чорудар. Хыналда диктантыларның сөзү өөреникчилерге билдингир болгаш өөрөнгөн дүрүмнеринге дүүшкен турар.

Диктантыларга демдек салырының нормалары:

5 демдек

- а) Орфографтыг частырыглар болгаш эдиглер чок.
- б) Үжүктөрни тудуштуарынын сагып, бижээни арыг.

4 демдек

- а) 1-2 хире орфографтыг частырыглар эрттирипкен.
- б) 2-3 хире эдиглер кылган.

в) үжүктөр тудуштуарында чамдык частырыглар эрттирген болгаш шала шевергин эвес бижээн.

3 демдек

- а) 3-5 чедир орфографтыг частырыглар эрттирипкен.
- б) 3-тен хөй эвес эдиглер кылган.

в) үжүктөр тудуштуарынга хөй частырыглар эрттирген болгаш чуттуг бижээн.

2 демдек

5-тен өрү орфографтыг частырыглар эрттирген.

Частырыглар деп санаар чүүлдер

Сөстөрни шын бижиириниң өөрөнгөн дүрүмүн часканда, сөстөрдө үжүктөрни эдип кааптар ийикпе, азы өскерткенде, сөстү өске сөс-биле солупканда, программада өөренип эрткени бижиик демдектеринге болгаш словарь сөстөринге (ол сөстөрниң даңзызы программада) частырыг эрттиргенде.

Частырыглар деп санаас чүүлдер:

1)Өөрөнгөн дүрүмүнге частырыг. Бир эвес диктантыга ындыг сөстөр таваржы бээр болза баш бурунгаар самбырага бижиир.

2)Домак сөөлүнгө улуг сек салбайн, дараазында домакты улуг үжүк-биле бижээнде.

3)Бир сөстү өске сөс-биле солупкан, ынчалза-даа утказы өскерилбээнде.

Чаңгыс частырыг деп санаар чүүлдер

1) Чаңгыс ол-ла сөс катаптап турда, чижээ: туткан деп сөстүн эгезинде т-ның орнунга д-ни бижээн.

2) Эскет чок эрттирипкен 2 частырыгны чаңгыс деп санаар. Оларга хамааржыр частырыглар:

а) чаңгыс үжүктү азы слогту катаптап бижипкенде (турганган);

б) сөстү чедир биживээнде;

в) сөстү көжүргөш, ийиги кезээн дараазында одуругга бжиирин уттупканда;

г) чаңгыс сөстү ийи катап бижипкенде частырыг деп санакас.

Грамматиктиг сайгарылгаларга демдек салырының нормалары

«5». Чаңгыс-даа чазыг чокта

«4». Бир састырыг эрттиргенде.

«3». Ийи частырыг эрттиргенде азы кылза чогуур сайгарылганың бирээзин күүсетпээнде.

«2». Өөрөнгөн дүрүмнерин грамматиктиг сайгарылгага ажыглап шыдавас таварылгада.

Улдуң түннелиниң хыналда ажылынга диктант сөзүглелинден аңгыда, кандыг-даа грамматиктиг сайгарылга бердинген болза, оларның демдектерин тус-тузунда салыр. Бир эвес олар чаңгыс ол темага хамаарышкан болза, чаңгыс демдекти салып болур.

Хыналда дүжүрүп бижилге, диктант ышкаш уругларнын орфография болгаш пунктуацияга алган билиглерин быжыглап хынаар. Оон аңгыда шын дүжүрүп бжиирин, орфограммаларны эскерип көөрүн, домактарныё кызыгаарын шын тодарадып, созуглелдиё кезектерге чарып, созуглелдин чогуур ужурулуг кезээн ушта бижип, капканы бижик демдектерин салып билирин хынаарынга база херек.

Хыналда дүжүрүп бижилгеге демдек салырының нормалары

5 демдек – чаңгыс-даа чазыг чокта.

4 демдек – бир частырыг эрттиргенде, 1-2 эдилге кылганда.

3 демдек – 2-3 частырыг эрттиргенде.

2 демдек – 4-тен хөй частырыг эрттиргенде.

Эдертиг (өөредиглиг) уругларнын орфографиянын болгаш пунктуациянын дүрүмнерин сагывышаан бижимел чугаазынын канчаар тургустунуп олуарын, сөзүглелдин кол утказын билип ону шын чугула чүүлдерни эрттирбейн дамчыдарын, бижимел хевирге сөзүглелдин кол утказын дамчыдып билирин хынаарынга херек.

1-ги класска башкынын удуртулгазы-биле айтырыгларга харыылап, 2 -ги класска база башкынын удуртулгазы-биле айтырыгларга харыылап азы белен план-биле эдертигни бжиيري көрдүнгөн. Ук класстарга өөреникчилерни белен планы ажыглап билиринге өөредир. Эдертиг-биле ажыл уругларнын бөдүүн домактарны шын тургузуп билириниң чаңчылдарынга өөредир. База домак иштинде сөстөрниң туружун, домак сөөлүнгө улуг секти салырын, домактар аразын аңгылап бжииринге өөредир. Эдертигде уругларнын шын бжиирин өөрөнгени сөстөр кирген турар ужурулуг.

3-кү класска бижидер эдертиглерни ийи бөлүккө чарган:

1) башкынын бергени план-биле;

2) башкының удуртулгазы-биле коллективтиг тургускан план-биле бижиир эдертиглер.

Белен план-биле бижиип чаңчыга бергенде, чоорту план тургузарынга өөрөдир. Ийи бөлүктүн эдертиглерин бүдүн чыл дургузунда аралаштыр бижиир.

4-кү класска 3 класска бижиип турган эдертиглерге бодаарга ийи чаа хевир немежир: допчу эдертиглер болгаш планын боду тургузар делгеренгей эдертиглер.

Допчу эдертиг дээрге сөзүглелдин утказын долузу-биле эвес, допчулап, кол-колун бижиип көргүзери. Эдертиглерниң бо хевири, делгеренгей эдертиглерге бодаарга, уругларга арай берге. Ынчангаш допчу эдертигни эге школага башкының удуртулгазы-биле бижиир.

Делгеренгей эдертиг дээрге сөзүглелдин утказын бирден бирээ чокка долузу-биле бижиип көргүзери болур. Бо эдертиглерниң дидактиктиг сорулгазы – сөзүглелдин утказын долузу-биле дамчыдып шыдаар кылдыр уругларны өөрөдири. Өөреникчилерниң сорлугазы – авторнуң бодалын база сөзүглелдин утказын, темазын, тургузуун, бижиттинген дылын билип алыры. Оон ыёай уруглар сөзүглелге хамаарыштыр боттарының бодалын, хамаарылгазын илередип шыдаар ужурлуг.

Бижээн эдертигниң анализинге бүдүн кичээл сарыгдавайн, тыва дыл кичээлиниң эгезинде 12-15 минутаны чарыгдаар. Түңнелин чугаалаарда, сөзүглелдин утказынга, домактарның тургузуунга, шын бижилгениң дүрүмнеринге класстың ниити чазыгларын бөлүктээш, частырыглар-биле ажыл чорудар.

Эдертиглерниң чижек хемчээли: 1-ги класска- 15-20 сөс (2-3 пункт), 2-ги класска_ 30-50 сөс (3-4 пункт), 3-кү класска 50-80 сөс, 4-кү класска 80-110 сөс.

Эдертигге демдек салырыныё нормалары

5 демдек – сөзүглелди шын болгаш дес-дараалаштыр утказын дамчыткан, орфографтыг болгаш дыл бижилгезинде частырыглары чок, 1-2 эдилге бар.

4 демдек – бодалдарның дес-дараалашкаанда улуг эвес хажыдыышкыннар барда, 1-2 дыл бижилгезинде частырыглары, 1-2 орфографтыг частырыг, 1-2 эдилге эрттиргенде.

3 демдек – авторнуң сөзүглелин чамдык черлерде хажыдыпканда; кезек черлерде сөзүглелдин тургузунуң дес-дараалашкаан сагывайын барганда база 2-3 домактарны шын эвес тургусканда; 3-6 орфографтыг чазыг, 1-2 эдилге эрттиргенде.

2 демдек - авторнуң сөзүглелин элээн хажыдыпканда; кол кезектерин, кол бодалын эрттирипкенде база домактарның дес-дараалашкаа үрелгенде; кезектериниң аразында харылзаа чок болза, 7-8 орфографтыг частырыглар, 3-5 эдилге эрттиргенде.

Чогаадыгга демдек салырынын нормалары:

5 демдек – темазын долу логиктиг ажытканда, орфографтыг база чугаа частырыглары чок, 1-2 эдилге бар.

4 демдек – бодалды илереткенинде улуг эвес хажыдыышкыннар бар, 1-2 дыл бижилгезинде частырыгы, 1-2 орфографтыг частырыглар база 1-2 эдилге эрттирипкенде.

3 демдек – теманы чамдык черлерде хажыдыпканда, бодалдар дес-дараалашкак эвес илерттингенде (2-3 домакта), сөс курлавыры шоолуг эвес, 3-6 орфографтыг база 1-2 эдилге эрттирипкенде.

2 демдек – теманы элээн хажыдыпканда, кол кезектерин, кол бодалын эрттирипкенде, бодалдарның дес-дараалашкаа үрелгенде; сөс курлавыры чаңгыс айлажы бергенде, 7-8 орфографтыг частырыглар, 3-5 эдилге эрттиргенде.

Тест ажылга демдек салырының нормалары:

5 демдек – берген онаалгаларныё 3/4 кезээнден хөй кезии кылдынган болза.

4 демдек – 3/4 кезии шын кылдыганда.

3 демдек – 1/2 кезии шын кылдыганда.

2 демдек - 1/2 кезиинден эвээш кезии кылдыганда.

Словарьлыг диктантагыга демдек салырынын нормалары:

5 демдек – частырыг чокта.

4 демдек – 1 частырыг, 1 эдилге эрттирипкенде.

3 демдек – 2 частырыг, 1 эдилге эрттирипкенде.

2 демдек – 3-5 частырыг эрттирипкенде.

Аас харызын үнелээрде дараазында негелделерни удуртулга болдуар:

«5»-ти башкының айтырыгларынга өөреникчилерниң долу, шын харыылааны; өөрөнгөн состерниң шын салырын чиге, тода тайылбырлааны; өөренип эрткен чугаа кезектерин, домак кежигүннерин дүрүм ёзугаар тодарадып билири, грамматиктиг сайгарылганы шын кылганы дээш салыр.

«4»-тү харыының шынары «5»-ке дүгжүп турар, ынчалза-даа дараазында четпестер барда салыр: а) өөреникчи дүрүмнерни чамдыкта тода эвес тайылбырлааш, башкының дузазы-биле эдип аптар; б) сөзүглел-биле ажылынга шоолуг эвес чазыглыг; в) дүрүмнү эки шиңгээдип алган, ынчалза-даа берген чижектеринге 1-2 хире чазыглар кылыпканда.

«3»-тү а) өөреникчи дүрүмнү кошкак билер болгаш ону чүгле башкының дузазы-биле чугаалаар; б) сөзүглел-биле ажылында элээн чазыгларлыг; в) дүрүмнерни чижектер-биле бадыткай албас; г) айтырыгларга делгеренгей харыыларны берип шыдаваанда салыр.

«2»-ни өөреникчи эрткен материалын билбес; сөзүглелдер-биле ажылдарынга кылган чазыгларын башкының дузазы-биле эдип шыдаваанда салыр.

Тыва дыл эртеминге чорудар хыналда ажылдарның чижек планы

№	Хемчеглер	Класс	Хыналданы чорударының чадазы	Үнелээри	Хуусаазы
1	Эге диагностика	1-4	Школа иштинге	Школа деңнелинге	Чыл эгезинде
2	Тодаргай үеде, тематиктиг хыналда	1-4	Школа иштинге	Школа деңнелинге	үргүлчү
3	Улдуннар аразында (хыналда, тематиктиг ажылдар)	1-4	Школа иштинге	Школа деңнелинге	Улдуң төнчүзүнде
4	Улдуннар аразында (хыналда, тематиктиг ажылдар)	1-4	Школа иштинге, кожуун деңнелдиг	Школа, кожуун деңнелинге	Улдуң төнчүзүнде (шилилгелиг)
5	Түңнел үнелээри	1-4	Школа иштинге, кожуун деңнелдиг	Школа, кожуун деңнелинге	Өөрөдилге чылының төнчүзүнде (шилилгелиг)
6	Регионалдыг хыналда	4	Регионалдыг хыналда	Республика деңнели	Өөрөдилге чылының төнчүзүнде

Тыва дыл эртеминге уругларның билииниң шынарын илередиринге бижимел ажылдарның хевирлери

Бижимел ажылдарга диктантылар (онаалгалыг диктантылар), эдертиглер (төнчүзүн чогаадып бижиир эдертиглер...), бердинген болгаш хостуг темаларга чогаадыг бижири, монолог болгаш диалог чугааларның аудиобижилгезинге хамаарышкан онаалгалыг ажылдар, «өөреникчинин демдеглели», бот-хыналда болгаш бот-сайгарылгалыг ажылдар болгаш оон-даа өске ажылдар хамааржыр.

Доозукчунуң билииниң шынарын тодарадырынга тыва дыл эртеминге түңнел демдээ, бүдүн өөредилге чылында чыгдынган шылгараңгай шаңналдары-биле (хүндүлел бижик, өөрүп четтириишкин...) үнелеттинерин башкылар чөвүлелиниң шиитпири езугаар кылып болурун ӨФКС-та айтып турар.

Орфография болгаш пунктуация талазы-биле билигниң шынарын тодарадырының чижээ: шын бижилгениң дүрүмнерин билири (өөренген темаларының ужур-утказынга дүүштүр);

80 – 90 хире сөстүг сөзүглелди частырыг чокка дүжүрүп бижири;

70–80 хире сөстүг сөзүглелди диктант хевиринге өөренип эрткен темаларга дүүштүр бижири;

бодунуң шилээни азы бердинген сөзүглел-биле ажыл (орфографтыг болгаш пунктуастыг частырыгларны илередип тывары, дүрүмүн чугаалаары).

Бижимел ажылдар хевирлери	4 класс
Диктант	Бирги чартык чылда 60–70 сөс. Ийиги чартык чылда 70 – 80 сөс
Эдертиг	80 – 110 хире сөс
Чогаадыг	70 – 80 хире сөс

Өөреникчилерниң сайзыралының деңгелин барымдаалап, школаның хевиринге дүүштүр бижимел хыналда ажылдарның хемчээлин башкылар чөвүлелинге, МК хуралынга тодарадыр.

Эдертиглер болгаш чогаадыгларның хемчээли улуг эвес, темага дүүшкек, амыдырал-биле холбашкан болур.

Эдертиг болгаш чогаадыг бижииринге, чижеглеп алырга, 1 шак чарыгдаар. Бижимел ажылдарны күүседиринге башкының мурнунда салган сорулгазындан, ажылдың хемчээлинден хамааржыр (кичээлдин кезии азы бүдүн кичээл).

Өөредилге чылының дургузунда чеже бижимел ажылдарны (диктантылар, эдертиглер, чогаадыглар) чорудары ӨФКС-та айыттынган негелделерге дүүштүр башкы боду планнап алыр.

Тема: Уннер болгаш ужуктер

Диктант

Ачам чагыы

Чайын бистин малывыс дыка семириир. Ачам мынчап хоорээр кижиге: “Малды эки семиртип алырга, чудаваас-даа, аарывас-даа. Баштай малын тоттур, оон соонда бодун чемнен. Тодуг кижиге оске кижилер, мал-маган-даа тодуг ышкаш сагындырар. Кыш коор малды чыттырбас, оьттазын. Одарга чорааш, бодунун тавы-биле дыштанзын, чамдызы дурген, а оскези оожум оьттап тодар болгай”.

Терен оьттуг каьтта ачам малын кадарып чор.

Кылыр негелдези:

1. Дакпырлаан ажык эвес уннернин ужуктеринин адаан дорт шийиг-биле шыяр.
2. Сос эгезинде кирген куштуг адаттынар т деп уннун ужуун чангыс дорт, кошкак д-ны дыйлагар шыйыг-биле коргузер.

Тема: Дефистеп бижиир нарын состер

Диктант

Туристер

Школаның туристери Улуг-Хемни, Чаа-Хөлдү, Чөөн-Хемчикти, Барыын-Хемчикти, Бай-Тайганы таварып чораан. Улуг-Хемниң унунда Шагаан-Арыг хоорайның чаа тудуун көргөн. Туристер чинге-тараа, арбай, кызыл-тас үнген ховуларны чадаг эрткен. Тараа ховузунда куу-сарыг өргелерни хөйнү көргөн. Адар-Төште малчыннарга концерт көргүскен. Кызыл-Мажалыктан ырак эвесте Арыгда-Тей деп тей бар. Ооң кырындан Барыын-Хемчиктин тараа ховуларын магадап көргөн.

Кылыр негелдези:

1 вариант

өргө-2 слог, 4 үн, 4 үжүк:
ө-(ө)-а.ү., кыска, чымчак;
р-(р)- а.э.ү., аяар;
г-(г)- а.э.ү., аяар;
е-(э)- а.ү., кыска, чымчак.

2 вариант

тараа-2 слог, 4 үн, 5 үжүк :
т-(т)- а.э.ү., күштүг;
а-(а)- а.ү., кыска, кадыг;
р -(р)- а.э.ү., аяар;
а-(а)- а.ү., узун, кадыг;
а /

Тема: Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири

Диктант
Ижер суг

Чамдык черлерде ижер сугну хемнерден, холдерден, кудуктардан, арыктардан узуп ап турар. Ол суглар кезээде арыг чытпас. Хеиге хеп былгап турар. Дириг амытаннар сузуп, кижилер эштип турар. Кажаларнын, оруктарнын, фабрика, заводтарнын хири база-ла хемче агып кирип чыдар.

Аксы ажык кудукче хир, довурак кире бээр. Ижеринге эн-не арыг суг кайдал? Ол – суг дамчыдар хоолайлардан келир суг болур. Ам ындыг хоолайлар чер бурузунде бар. Чок черлерге бар болу бээр.

Кылыр негелдези: Сан, падеж кожумактарын кажалай шыйгаш, кырынга падежин айтып бижиир.

Тема: Демдак ады
Диктант
Кундустар

Сарыг-даа, кара-даа кундустар бар деп дыннаан мен. Бир-ле дугаар сарыг кундушту айдын дуне корген мен. Ол кылан холду эштип кешти.эрикке эштип унуп келгеш, элээн ур ийи будунун кырынга коруп тур. Орге-даа сагышка кирер.

Бо холге ийи анчыгашты Тре-Холден эккелген чуве-дир. Оон бээр каш чылдар эрткен. Кундустар оскен. Холдун ээтпек черин дуглап алган. Кундус дээрге ан-на болгай. Олар кончуг угаанныг, кежээ чуве-дир.

Кылыр негелдези:

1. Демдек аттарын хамаарышкан состери-биле кады ушта бижиир. Дыйлагар шыйыг-биле шыяр.айтырыгларын кырынга бижиир.
2. Тамаанныг ..., эштиг....., оолдуг.... Хой сек орнунга чуве аттарындан бижиир.

Тема: Ат орну

Диктант
«Ис» арын 136 (дикт. чыындызы)

Оолдар аза берген. Олар бир кижиниң изинге таваржып келген. Исти бүрүлер, сиген дуй алы берген. Чамдыкта ооң изин арттырып каан демдээн тып ап чораан. Тал будуунда тос-аяк-даа азып каан. Ооң-биле суг узуп ижип болур. Дамырак сугну кежир ийи ыяш-даа салып каан. Малгаш, суг сүспейн олап кылаштап кеже берип болур. Орукту дуй чыдыпкан шарлан будуун чайладып каан.

Бистиң мурнувуста хөлчок-ла буянын кижичораан-дыр. Бодунун эрткен оруунга эки чүвелерни хөйнү арттырып каан-дыр. Кижиниң изи амыдыралга артып каар кылдыр чурттаар херек.

Кылыр негелдези:

1. Ат орнун ушта бижиир, падежин, арын, санын илередир.

олар-кымнар?, А.п., х.с., 3 арын

ооң-

бистиң-

2.Падежке өскертир:

1 вариант

А.п. сен

Х.п. сээң

Б.п. сеңээ

О.п. сени

Т.п. сенде

Ү.п. сенден

У.п. сенче

2 вариант

А.п. мен

Х.п. мээң

Б.п. меңээ

О.п. мени

Т.п. менде

Ү.п. менден

У.п. менче

Тема: Кылыг созу

Диктант.

Чараш болгаш эткир.

Тыва улустун шаандан бээр ойнап чорааны хогжум херекселдери игил, бызаанчы, хомус, чадаган болур.

Игилди кургаг шивиден каастар. Оон бажын ан кежи-биле шывар. Бодун-даа, чазын-даа аът кудуруу-биле хылдап аар чораан. Ам соолгу уеде хылын скрипканын чоон, чинге хылдары-биле солуп турар апарган.ынчан уну дыка бедий бээр. А бызаанчынын бодунун хылын гитаранын чоон, чинге хылдары-биле солуп турар.

Кылыр негелдези: Кылыг состерин тыпкаш уезин айтыр.

Туннел хыналда диктант.

Тыва ойнаарактар.

Ак, кара, сарыг сергелернин дугунден кылган тевектер, он-баазын кылдыр будаан кажыктар бар. Олар эът-хан сайзырадыр, аваангыр-тудунгур чорукка чажындан чанчыктырар оюннар-дыр.

Малчын болгаш анчы чоннун чаш ажы-толу огден унгеш-ле, коре бээри, аажы-чанын таный бээри дириг амытаннар дурзузу ойнаарактер. Оларны ыяштан сиилбип кылгаш, будуп кааны дыка коруштуг. Кыс уругларнын каастанып ойнаарынга хереглээр сиирде дискилээн чинчилер.

Теректен кылган бала, согааш, деспи, хом барбалар, демир ожук, хола паш, хымыш база бар. Оларны бичиизинден тура ажил кылып чанчыксын дээн аян-биле кылган.

Кылыр негелдези:

1. Домактарда чангыс аймак кижигуннерни шыйып коргузер.
2. Чуве аттарны падежтерге оскерттир:
1 вариант: тевек
2 вариант: чинчи

Пронумеровано и пронумеровано

страниц

Дир. школы *У. Б. Сондар*

